Loše mišljšnje i uhođenje

Iz Kur'ana Časnog zaključuje se da u najvažnije uzročnike ovog grijeha spadaju loše mišljenje i uhođenje drugih ljudi, tj. istraživanje njihovih tajni i osobina. Onaj ko se sa lošim mišljenjem odnosi prema drugim ljudima i ko neprestano pretura po njihovim osobinama i tajnama, .neminovno će oboljeti od bolesti ogovaranja

?Šta je to uhođenje

Ibn Esir piše:

"Uhođenje je traganje za skrivenim stvarima i uglavnom se koristi za poroke, a uhoda je onaj ko zna za nečiji tajni porok."[1]

Kada čovjek nešto loše pomisli o nekome, pa stane djelovati tragom te svoje misli, zapast će u uhođenje, o čemu Šehid Sani, Bog mu se smilovao, kaže:

"Jedna od posljedica lošeg mišljenja jeste uhođenje, jer srce se, uistinu, neće zadovoljiti samo mišlju, nego će preduzeti istraživanje, pa će se zaokupiti uhođenjem, a to je također zabranjeno. Uzvišeni Bog kaže: 'I ne uhodite!' Zaista je Bog Uzvišeni ovim ajetom zabranio i ogovaranje, i ružno mišljenje, a smisao uhođenja je sljedeći: ne ostavi robove Božije pod Njegovim velom tajni, pa da se nekako dokopaš saznanja i taj veo pokidaš, sve dok ti se ne otkrije ono što bi za srce tvoje i vjeru tvoju bilo povoljnije kada bi skriveno ostalo. Dobro o ovom promisli, uputu tražeći, a od Boga je pomoć sva."[2]

Tako, ako ne želimo da nas zadesi ova teška nevolja, moramo izabrati put na koji nam je Bog :ukazao kada je rekao

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا

O vi koji uzvjerovaste, klonite se pomisli mnogih, neke pomisli su, zaista, grijeh. I ne uhodite i" ne ogovarajte jedni druge!" (El-Hudžurat, 12)[3]

Ukoliko ne želite ogovarati, ne smijete imati ni zle pomisli, a ukoliko ne želite zapasti u loše mišljenje, ne smijete tragati za stvarima koje se tiču drugih ljudi; budući da loše mišljenje i uhođenje utiču jedno na drugo: nekad uhođenje dovodi do stvaranja lošeg mišljenja, a nekad loše mišljenje ishodi uhođenjem. Prema tome, treba se kloniti i jednog i drugog. U predajama se, također, zabranjuje uhođenje, a mi ćemo se ovdje, primjera radi, zadovoljiti navođenjem samo jedne.

:Božiji poslanik, s.a.v.a., jednom prilikom rekao je

وَ لَا تَحسَّسُوا وَ لا تَجَسَّسُوا وَلا تَنَاجَشُوا وَ لا تَحَاسَدُوا وَ لَا تَبَاغَضُوا وَ لَا تَدَابَرُوا وَ كُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا

Ne prisluškujte, ne uhodite, ne obznanjujte tuđe nedostatke, ne zavidite jedni drugima, ne“ [mrzite se međusobno, ne okrećite leđa jedni drugima – budite, robovi Božiji, braća!”[4

Nekoliko objašnjenja

Sada kada se već govori o lošem mišljenju, prilika je da se u pogledu same teme pruži nekoliko objašnjenja, kako bi se otklonile određene nejasnoće:

a) Nesumnjivo bi se i sama pomisao, bez ikakvog uvjetovanja i uslovljavanja, mogla smatrati grijehom i zabranjenom, jer u suočavanju sa dešavanjima koja se oko čovjeka odvijaju prolazne misli i slike u umu su neminovna i prirodna stvar, koja je izvan kruga čovjekovog izbora. Ovakve misli, sa stanovišta vjerskih propisa ili morala, ni u kojem slučaju nije moguće označiti kao lijepe ili ružne i na njih se ne odnosi naređivanje dobra i odvraćanje od zla, osim ukoliko je u njihovo nastajanje umiješana čovjekova slobodna volja i ukoliko je čovjek svojom voljom i htijenjem osigurao preduslove za njihovo nastajanje ili se pak prepustio lošem uticaju svojih misli. Naprimjer, zabadanjem nosa u tuđe tajne čovjek oblikuje preduslove za loše mišljenje o drugima ili za optužbu na temelju tek puke ružne pomisli o njima. U ovakvim uslovima, loše mišljenje ulazi u krug slobodne volje, budući da je, u prvom primjeru, čovjek slobodnom voljom pripremio preduslove, a u drugom se slobodnom voljom poveo za lošim mišljenjem, tako da se tu i loše mišljenje smatra izrazom slobodne volje, a ne nekom neizbježnom prirodnom pojavom. U racionalnim znanostima utvrđeno je sljedeće: “Ukidanje slobode izbora slobodnom voljom ne protivrječi slobodi izbora”,[5] tj. ukoliko je neposjedovanje slobode izbora zasnovano na čovjekovoj slobodi izbora i volji, ono se ne kosi sa slobodnom

voljom. Naprimjer, onaj ko se baci sa neke uzvisine i pogine, smatra se grješnikom i prijestupnikom, makar se u pola puta pokajao. Međutim, pošto se na samom početku, djelujući po svojoj volji, bacio u smrt, razumni ljudi ga smatraju slobodnim počiniocem, tj. grješnikom. Isto tako, ako čovjek svojom voljom i htijenjem nastavi činiti neku nenamjernu radnju, smatrat će se grješnikom, iako u osnovi samoga čina nije imao namjeru. Naprimjer, ukoliko čovjek nenamjerno pogleda osobu suprotnog spola koja nije ni u kakvom srodstvu s njim, neće se smatrati grješnikom, ali ako nastavi gledati, počinit će grijeh, jer bi nastavljanje gledanja u tu osobu bila stvar njegovog izbora. Stoga Imam Sadik, mir neka je s njim, kaže:

أَوَّلُ النَّظْرَةِ لَكَ وَ الثَّانِيَةُ عَلَيْكَ وَ لَا لَكَ وَ الثَّالِثَةُ فِيهَا الْهَلَاك

Prvi pogled je u korist tvoju, drugi je na štetu tvoju, a ne korist, a u trećem je propast."[6] "
Prema tome, treba se kloniti preduvjeta za oblikovanje ružnog mišljenja, kao što su: uhođenje i slušanje glasina, a u slučaju da se ružno mišljenje javi, treba ga predati zaboravu i uzdržati se od njegovog slijeđenja i povođenja za njim.[7]

b) Druga stavka koju bi bilo korisno istaknuti jeste činjenica da je povođenje za lošim mišljenjem dvovrsno:

(1) Povođenje srcem, koje etičari nazivaju uvjerenjem srca ('akdu-l-kalb).

(2) Povođenje djelovanjem, koje se u praksi javlja u obliku klevete, ogovaranja ili gaženja prava drugih ljudi.

Povođenje srcem ostvaruje se kada čovjek pohrani u sjećanje svoju pomisao, koja u početku nije bila ništa više doli obična slika i prolazna misao, te je potom razvije i pretvori u jednu vrstu uvjerenja (uvjerenja srca), na način da sam čovjek bude odveden u zabludu i da svoju pretpostavku zamijeni za čvrsto uvjerenje te da postupa po njoj kao po znanju i čvrstom uvjerenju. U takvim prilikama, čovjek postaje podozriv prema svome prijatelju, gubeći osjećanje pouzdanja u njega. Ovo stanje smatra se jednom vrstom duševne i moralne bolesti, koja – u slučaju da se proširi – može uzdrmati temelje društvenog života čitave jedne zajednice i odvesti je u propast.

Nekoliko riječi od Šehida Sanija koji o ovome kaže:

"Kao što se čovjeku zabranjuje da govori loše o vjerniku i da svojim jezikom drugima kazuje o tuđim nedostacima, znajte da mu se isto tako zabranjuje i loše mišljenje i zamišljanje istog.

Pod zabranjenim lošim mišljenjem misli se na uvjerenje srca i njegovu osudu vjernika zbog poroka, bez pouzdanog znanja o tome; a što se tiče prolaznih misli i zamišljanja – to se prašta.[8]

Potom dodaje i sljedeće:

"…Otuda u vjerozakonu stoji da osobu iz čijih usta se osjeti zadah opojnog pića nije dozvoljeno osuditi zbog pijenja opojnog pića kao ni izvršiti nad njom kaznu za to, budući da je moguće da je ta osoba opojnim pićem isprala usta i potom ga ispljunula, ili je pak bila primorana popiti ga nasilu, što je također moguće, tako da nije dozvoljeno misliti loše o muslimanu."[9]

Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao je:

إذا ظَنَنْتَ فَلا تُحَقِّقْ

Kada nešto pomisliš, pa nemoj to istinitim držati."[10]"

Povođenje djelovanjem podrazumijeva stanje u kojem čovjek svoju pretpostavku uzme za nepobitnu istinu, pridavajući joj obilježja stvarnosti. Naprimjer, čovjek svoju pomisao ispriča kao potpuno pouzdanu obavijest, optužujući i osuđujući druge ljude samo na osnovu pretpostavki. Jasno je da ishod ovakvog držanja ne može biti ništa drugo, doli kleveta, ogovaranje, kaljanje časti te gaženje prava pojedinaca i društva. Koliko li je samo časti okaljano, i koliko mogućnosti i sposobnosti nepovratno izgubljeno zbog nekog beznačajnog i neutemeljenog ružnog, mišljenja usljed čega je društvo lišeno plodova tog božanskog i društvenog kapitala, i to usprkos činjenici da svi mi znamo da se čast i ugled muslimana moraju poštivati i da ih se mora zaštititi. Koliko li je samo stvarnih primjera koji bi doveli do sramoćenja muslimana, a koji se ne smiju javno iznijeti bez vjerozakonske osnove?! Šta onda reći za primjere utemeljene tek na pukoj pomisli i pretpostavci, koji nemaju nikakve vjerozakonske niti razumske osnove.

Božiji poslanik, s.a.v.a., rekao je:

إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَ مَالَهُ وَ أَنْ يُظَنَّ بِهِ ظَنَّ السَّوْءِ

Bog je uistinu zabranjenim učinio krv muslimana, imetak njegov i čast njegovu te da se o"
njemu ružno pomisli."[11]

Načelo ispravnosti

Budući da loše mišljenje narušava osjećanje povjerenja među ljudima i zatamnjuje njihova srca, časni islamski vjerozakon je za poništavanje njegovog djelovanja propisao protivmjeru označenu kao esaletu-s-sihha (načelo ispravnosti), koja se treba primjenjivati u svim životnim razdobljima. Dakle, čovjek treba djela vjernika protumačiti kao ispravna i, dokle god je to u stanju, na lijep način razmatrati opravdavati njihove postupke, osim u prilici kada više ne bude nikakvog načina da ih se opravda.

:Hazreti Ali, mir neka je s njim, kaže

ضَعْ أَمْرَ أَخِيكَ عَلَى أَحْسَنِهِ حَتَّى يَأْتِيَكَ مَا يَغْلِبُكَ مِنْهُ وَ لَا تَظُنَّنَّ بِكَلِمَةٍ خَرَجَتْ مِنْ أَخِيكَ سُوءاً وَ أَنْتَ تَجِدُ لَهَا فِي الْخَيْرِ مَحْمِلًا

Protumači postupak brata svoga na način najljepši, sve dok ne saznaš nešto što će te u" suprotno uvjeriti; i nipošto ne pomišljaj ružno ni o jednoj riječi koji izusti brat tvoj, dokle god za nju nalaziš dobro opravdanje."[12]

Veliki vjerski učenjak Medžlisi, Bog mu se smilovao, tumačeći ovu predaju kaže:

"Protumači – ne provjeravajući – postupak brata svoga, odnosno, tumači ono što tvoj brat kaže ili učini na najljepši mogući način, makar to bilo i malo vjerovatno, sve dok ne saznaš o njemu nešto što nećeš moći opravdati, jer pomisao može biti pogrešna, dok je uhođenje zabranjeno."[13]

Ova predaja je jedan od dokaza da u znanosti o osnovama islamskoga prava načelo ispravnosti predstavlja glavni temelj i mjerilo. Znači, ukoliko dvije osobe načine između sebe neki dogovor, njihovi postupci se moraju vrednovati na osnovu načela ispravnosti. Jer, ukoliko ovo načelo ne uzmemo za osnovu na kojoj ćemo graditi odnose u društvu i na kojoj ćemo međusobno sarađivati i ostvarivati dogovore, onda nećemo biti u stanju pouzdati se ni u jedan vid poslovanja niti ugovora, bit će poremećeni tokovi svakodnevnih društvenih dešavanja, a temelji društvene zajednice će se urušiti, budući da će se kod svakog uobličiti nedoumica poput one koja glasi: Da li je trgovinska razmjena koju je obavio taj musliman bila ispravna ili ne? Da li je taj i taj postupio ispravno prilikom sklapanja onog posla ili ne? I još mnogo sličnih dvojbi koje izazivaju sumnju u ispravnost poslovanja i zdogovora. Postojanje ovakvih nedoumica i sumnji ne ostavlja nikakvo uporište za ispravnost i provođenje bilo kakve trgovinske razmjene niti saradnje poslovne i svake druge, budući da će sve biti dovedeno u pitanje. U tom smislu, islam

naređuje da se postupak brata muslimana tumači kao ispravan, a to isto načelo ispravnosti predstavlja i jedan od načina borbe protiv lošeg mišljenja, jer se prema ovom načelu ono mora spriječiti i ne smije doći do izražaja. Pored toga što zagađuje biće samog pojedinca, loše mišljenje gura i čitavo društvo u pokvarenjaštvo i propast, jer osoba koja misli loše o drugima takve svoje misli prenosi i na druge ljude, tako da ono što je u početku bilo zasnovano jedino na glasini ili krivom dojmu malo po malo dobiva u narodu oblik neupitne i očigledne istine. Međutim, kada tu osobu upitaju zašto i na osnovu čega je o svom bratu muslimanu loše pomislila, zašto ga je osramotila i njegovu čast okaljala te ga na taj način oštetila, odgovorit: Čuo sam to od tog i tog čovjeka, a kada i tog čovjeka upitaju otkuda on zna za ono o čemu je govorio drugim ljudima, kazat će da je i on čuo od treće osobe, i tako dalje. Kako god, nakon pažljivog razmatranja i istraživanja postaje očito da je zlo mišljenje koje je taj čovjek imao bilo bez ikakve osnove.

c) Koliko god je osobina lošeg mišljenja ružna i nepoželjna, toliko se, s druge stane, lijepo mišljenje cijeni kao jedna od najljepših moralnih osobina vjernika. Islamska etika potiče nas da o drugim ljudima imamo samo lijepo mišljenje, jamčeći nam tim osjećanjem duševno zdravlje i gradeći na tom temelju društveni život zajednice. Kur'an Časni o tome kaže:

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ

Zašto, kada ste to čuli, nisu vjernici i vjernice jedni o drugima lijepo pomislili i rekli: 'Ovo je" očita potvora!'"

Ovaj ajet spušten je povodom potvore kojom su licemjeri optužili Aišu, suprugu Božijeg poslanika, s.a.v.a., da je počinila blud. Zbog te glasine, Bog se obraća muslimanima saopćavajući im navedeni ajet.

Dakle, umjesto ružne pomisli, muslimani su općim povjerenjem i lijepim mišljenjem o muškarcima muslimanima i ženama muslimankama trebali osujetiti namjere onih koji šire glasine, a njihove riječi otvoreno i odlučno odbaciti kao laž, kako više ne bi ostalo nimalo prostora za raznošenje glasina i kako bi se muslimanima sačuvao obraz.

U časnom djelu Misbahu-š-šeri'a stoji sljedeće: "Lijepo mišljenje proizlazi iz čovjekovog vjerovanja i zdravlja duše, a u pokazatelje čistote duše spada i stanje u kojem čovjek sve što gleda vidi u svjetlu ljepote i vrline. Božiji poslanik, s.a.v.a., je rekao: *'Lijepo misli o svome bratu po vjeri, jer ćeš zahvaljujući tome postići plemenitost ćudi."*[14]

---

[1] Ibn Esir, Nihaje, Kom, sv. 1, str. 272.

[2] Kešfu-r-rejbe, str. 9. Čini se korisnom napomenuti da i tehasus (raspitivanje, prisluškivanje) i tedžesus (uhođenje) imaju značenje traganja, s tim da se ovo drugo obično koristi za ono što je loše, a ono prvo za ono što je dobro. Kur'an Časni prenosi riječi hazreti Jakuba kojima se on obratio svojim sinovima:

يَا بَنِيَّ اذْهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ...

O sinovi moji, idite i raspitajte se za Jusufa i brata njegova... (Jusuf, 87) Za dodatne informacije vidi u: Tefsir-e Kurtubi, sv. 16, str. 332-333.

[3] U ovom ajetu uzima se u potpunosti u obzir psihologija etike; sa koliko samo pažnje i dubine Kur'an Časni razmatra ovu temu, jer da bi se otklonila posljedica, treba najprije otkloniti uzrok, budući da će posljedica postojati sve dok se ne otkloni uzrok.

[4] Tefsir-e Kurtubi, sv. 16, str. 331.

[5] Odnosno, radnja koju čovjek započne svojom slobodnom voljom ubraja se u djela koja su izraz njegove slobodne volje i htijenja, makar on nakon početka vršenja radnje izgubio tu slobodu.

[6] Sefinetu-l-bihar, sv. 2, str. 597.

[7] Na kraju ajeta: ...doista su neke pomisli grijeh... veliki islamski učenjak Tabatabai daje jedno iscrpno tumačenje. (Vidi u: Tefsiru-l-mizan, sv. 18, str. 351.)

[8] Kešfu-r-rejbe, str. 20.

[9] Isto.

[10] Tefsir-e Kurtubi, sv. 16, str. 332.

[11] Mehedždžetu-l-bejda', sv. 5, str. 268; Tefsir-e Kurtubi, sv. 16, str. 332.

[12] Vesa'ilu-š-ši'a, sv. 8, str. 614; Usul-e Kafi, sv. 2, str. 362; Biharu-l-envar, Bejrut, sv. 72, str. 196; Amali Saduk, str. 250.

[13] Miratu-l-'ukul, sv. 11, str. 15.

[14] Misbahu-š-šeri'a, poglavlje 85.